

Ізарського: «Як казав велекий Гете, чи хто там, Ду муст ентберен» [3, с. 165]. «Entbehren sollst du! sollst entbehren!» у перекладі М.Лукаша: «Страждай, терпи! Терпи, страждай!» із трагедії «Фауст», Йоганна Вольфганга фон Гете [5, с. 23].

Проаналізувавши дослідження епістолярію Юрія Шевельова та Олекси Ізарського, можна зробити висновки, що їхні «дальні діалоги», вивчені за допомогою листів та щоденників займають вагоме місце не тільки в процесі освоєння літературної спадщини обох письменників, але й у розвитку української літератури загалом. Оскільки окрім приватних повідомлень, що стосуються літературного розвитку самих авторів, листи та щоденники насичені важливими подіями і фактами, густо населені постатями, які творили нашу історію, сумлінно трудилися на ниві духовності, науки, просвітництва. За допомогою складових частин можна сформуванати цілісну картину спілкування Юрія Володимировича і Олекси Григоровича, а також простежити основні віхи творчого життя літературознавця, письменника, перекладача – Олекси Ізарського, який є й досі маловідомим на Батьківщині.

Список використаних джерел:

1. Ізарський О. «Висмики» з щоденників. 1940-1980-і роки. Полтава: Динамік, 2006. – 392 с.
2. Ізарський О. Ранок: повість / Олекса Ізарський. – Полтава: Дивосвіт. 2012. Вид. 2-е. – 140 с.
3. Листи Юрія Шевельова до Олекси Ізарського / автор і упоряд. Микола Степаненко. Полтава: ПП Шевченко Р.В., 2014. – 388 с.
4. Поезії М.Р. Рільке та їх українські переклади. URL: <http://rilke.org.ua/verses.html>
5. Шевельов Ю. Без назви/Sans Titre/Untitled. Сучасність. Мюнхен. Грудень 1986. – Ч. 12(308). – С. 23.
6. Шевельов Ю. (Юрій Шерех). Я – мене – мені... (і докруги): Спогади. Харків. Нью-Йорк: Видання часопису «Березіль»; Вид-во М.П. Коць, 2001. – Т. 1. В Україні. – 428 с.

Семків Н.Д.

учитель,

Богородчанська ЗОШ I-III ступенів № 1

Івано-Франківської області

ФЛОРОКОМПОНЕНТНА ЛЕКСИКА У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Історична пам'ять – основа самоідентифікації нації. Йдеться про інформацію, що втілює світогляд народу, його місце в історії, відображає погляди, мистецькі здобутки тощо. Творчість Тараса Шевченка є одним із ключових моментів у розвитку історичної пам'яті українців. Тому «Кобзар» можна трактувати як багатокомпонентну поетичну модель українських ментальних архетипів. Шевченкознавство як міждисциплінарна галузь дає невичерпні можливості для пізнання феномена української нації, розкриття все нових аспектів Кобзарєвого поетичного світу.

Флорокомпонентна лексика стала об'єктом дослідження не випадково. На сьогодні, як не прикро визнавати, багатьом сучасникам не до снаги розпізнати

різновиди рослин. Між тим, Тарас Шевченко – «... по плоті і духу син і рідний брат нашого безталанного народу...» [1, с. 409] – був блискучим знавцем флори, тому рослинний світ на сторінках його творів представлений досить розмаїто. Маємо й щоденниковий запис, датований 23 квітня 1858 року: «Цілий день йшов дощ і цілий день ми із Семеном (Гулаком-Артемовським) читали Гумбольта» [1, с. 204] – ученого-природознавця, основоположника географії рослин. Відомо, що Шевченко знав його праці «Космос», «Картини природи».

Отримані результати систематизовано за такими параметрами: тематично згруповано лексеми на позначення рослин; з'ясовано особливості поетичного мікроконтексту (виділено епітети, метафори, порівняння, паралелізми, образи-символи); подано приклади живописних полотен вказаної тематики. Такий підхід, на нашу думку, дасть змогу побачити Шевченків поетичний мікросвіт як втілення традиційної картини українського буття.

У творах Тараса Шевченка згадується майже сотня назв різних рослин, які належать переважно до української флори: *калина, верба, дуб, клен, тополя, терен, ковила, ряс, рута, очерет* та інші. Також зафіксовано екзотичні лексеми *лавр, платан, кедр, фіга*. Тематичні групи лексем традиційні: дерева, кущі, квіти, трави, городні культури.

Щодо морфемних особливостей, то переважають однокореневі стилістично нейтральні лексеми, також зафіксовано лексеми з пестливим суфіксами: *барвіночок* («Не кидай матері»), «Ликері»), *квіточка* («Невольник»), «Сотник»),

пшениченька («Іржавець»), *черешенька* («Буває, в неволі»), *яблунька, грушенька* («Подражаніє...»); іронічно забарвлені: *картопелька* («І мертвим, і живим»); двокореневі: *перекотиполе* («Мар'яна-черниця»), *сон-трава* («В казематі»), *лілея-снігоцвіт* («Лілея»), *жито-пшениця* («Гайдамаки»).

Звісно, найчастотнішою флорокомпонентною лексемою є *калина* («Причинна», «Думка», «На вічну пам'ять Котляревському», «Гайдамаки», «Мар'яна-черниця», «Утоплена», «Слепая», «В казематі», «Сон» («Гори мої високіі...»), «Гитарівна», «Ой люлі, люлі, моя дитино...»), «Зацвіла в долині...»), «Над Дніпровною сагою»). Вона символізує молодість, красу («Як калина при дорозі, так Ганнуса червоніла»), перспективу одруження («А дівчина заручена – [посадила] – Червону калину»), оптимізм («І калина прийнялася, Віти розпустила»), нездійснені мрії («Повсихали три явори, Калина зов'яла»), пам'ять («[посадили] в головах у дівчини – Червону калину») [2]. 3-поміж лексем на позначення кущів уживаються *лоза* (*верболіз*), *терен*.

Тематична група «городні культури» представлена такими лексемами: *жито, пшениця, льон* (*плоскінь*), *гречка, кукурудза, горох, хміль, петрушка, пастернак, виноград, картопля, квасоля, капуста, мак, хрін*. Лексема «плоскінь» (різновид льону) відкриває світ традиційних сільськогосподарських промислів: «Дівчина ... плоскінь вибирала». Це спогад про перше кохання – Оксану Коваленко, котра «помандрувала ... За москалями та й пропала... А потім знову кудись пішла, Ніхто не знає, де поділась, Занапастилась, одуріла» [2, с. 296].

На сторінках «Кобзаря» «квітують» *ряст, королевий цвіт, сон-трава, рута, мак, барвінок, лілея, васильки*. Як відомо, ряс в українській народній традиції є символом довголіття. Сьогодні вже геть забутий звичай, який був розповсюджений на початку минулого століття: з приходом весни топтати цю рослину. Робили це босоніж, при цьому приказуючи: «Топчу, топчу ряс, ряс, Бог здоров'я дасть, дасть. Ще буду топтати, щоб на той рік діждати!» [3, с. 10].

Чи не найцікавішою видається саме *садова рута* (не плутати з червоною, оспіваною Володимиром Івасюком). Згадаймо Шевченкове розпачливе: «**Уродила рута... рута... Волі нашої отрута**» [2, с. 171]. Виявляється, ця рослина має виражену абортивну дію [4]. Наскільки глибшим стає сенс поезії «Чигрине, Чигрине...»: поет не лише гостро переживає через крах мрій про українську державність – навіть природа суворо судить нащадків.

«І твій барвіночок хрещатий Заріс богилою...» [2, с. 275] – перебуваючи в казематі, зі смутком констатує Шевченко. Нині ботаніки називають цю рослину з родини селерових *богилою*. Вона є символом запусиння, занедбаності, безгосподарності. «Шевченківський словник» [5] не подає жодної вказівки на ймовірну адресатку вірша, однак час, суворий та невмолимий суддя, породив промовисту паралель: саме богилою (там, де «барвінок цвів і зеленів») щороку заростає могила Ликери Полусмакової – останньої коханої Тараса Шевченка, утілюючи нездійсненність поетових мрій про родинне тепло і затишок. Перед нами – один із прикладів авторських контекстуальних антонімів, цілком природній для Кобзаря і незрозумілий (без додаткового тлумачення) для нащадків.

Чи не найрозмаїтішим символом постає *билина*: вона втілює безлюддя («Подивиться – серце ние: Кругом ні билини!»), самотність («Ой одна я, одна, Як билиночка в полі»), розпач («Як билена підкошена, Ярина схилилась...»), перебування на чужині («Один я на світі без роду, і доля – Стеблина-билина на чужому полі»), смерть («Як билена, як лист за водою, Пішов козак з сього світа»). Тут знову виразно прочитується автобіографічний підтекст.

У тематичній групі «дерева» зафіксовані лексеми *ясен, дуб, явір, ялина, тополя, кедр, фіга, лавр, вишня, яблуня, груша, черешня, шовковиця*. Варта уваги фраза А.Кримського у розвідці «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного»: «Тепер у нас садять найбільше вишні та сливи... груші, яблуні, кислиці, черешні – дуже рідко садять. Грабки, берестки, ясенки, кленки – то рідко де побачиш. А дуба ніхто не садить, бо бояться, бо кажуть старі люди, як хто посадить дубка і виросте той дубок врівні з тим чоловіком, той непременно умре...» [6, с. 16]. Натомість на Гуцульщині побутує інше повір'я: не можна садити біля хати ялицю, ялину, тую, бо це позбавляє захисту від вроків і таким чином приносить нещастя [7, с. 27].

До тематичної групи «трави» належать *любисток, спорши, щиреця, лобода, осока, кропива, перекотиполе, очерет, лопух, кукуль, тирса* (так у черкаському краї називали ковилу).

Принадібно зазначимо, що лексеми *терен, кропива, тирса* є символами занепаду: «Село навек замовкло, онімело І кропивою поросло», «Заросли шляхи тернами на тую країну...»; щоденниковий запис про покритий ковилу нескінченний степ.

Розмаїтий рослинний світ постав у живописі Шевченка. Це різні за технікою виконання (олійні, акварельні, графічні) та жанром (пейзажі, ілюстрації, побутові) полотна: «Циганка-ворожка», «Катерина», «У Києві», «Мангишлацький сад».

Шевченко, як відомо, часто вплітав до віршів уривки народних пісень – ліричних, історичних, жартівливих. Тут, ясна річ, теж не обійшлося без назв рослин.

Своєрідним наочним втіленням Шевченкової флорокомпонентної лексики стала виставка «Природа у творчості Т.Г.Шевченка» у Національному ботанічному саду ім. М. Гришка НАН України, приурочена до 200-ліття Кобзаря, видання тематичного екологічного календаря.

Таким чином, флорокомпонентна лексика не лише є складовою поетичного мікросвіту Тараса Шевченка, а й постає невичерпним джерелом знань про природу рідного краю, традиційні ремесла селян, їх уявлення, вірування та звичаї.

Список використаних джерел:

1. Шевченко Тарас. Твори: В 5-ти т. Т. 5 / Прим. В. Бородіна. – К.: Дніпро, 1985. – 525 с.
2. Шевченко Т. Г. Кобзар (приміт. Є. К. Нахліка; іл. худож. В. І. Лопати. – К.: Всеукраїнське товариство «Просвіта»), 1993.
3. Кондратюк А. І. З вишневого саду: Наук.-худож. оповідання: Для серед. та ст. шк. віку / Передм. В. Скуратівського. – К.: Молодь, 1991, 192 с.
5. Рута садова (*Ruta graveolens*) / – Режим доступу: <http://fitoapteka.org/herbs-r/1175-ruta-graveolens/>
5. Не кидай матері... / Шевченківський словник, т. 2. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/shevchenko/slovn27.htm>
6. Кримський А. Ю. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: відтворення з авторського макету 1930 р. [автор передм. А. Ю. Чабан]. – Черкаси: Вертикаль, 2009.
7. Влад Марія. Стрітенне: Кн. гуцульських звичаїв і вірувань. – К.: Укр. письменник, 1992. – 223 с.

Стоцька І.В.

аспірант,

Інститут української філології та літературної творчості

імені Андрія Малишка

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

БАЗОВІ КОНЦЕПТИ УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

До ключових концептів культури входять такі абстрактні імена, як доля, совість, воля, гріх, закон, батьківщина та ін. Вони мають велике значення в колективній мовній свідомості, а тому їх дослідження є актуальною проблемою. Доказом цього є поява словників концептів культури.

У концептуальній та мовній картинах світу людини вагоме місце посідає феномен пісні. Мовна картина світу включає в себе значення, виражені концептами. Слово «концепт» у протермінологічній функції почало активно вживатися в лінгвістичній літературі на початку 90-х років. В. Кузнецов визначає концепт так: «Концептом є загальне ментальне значення..., те, що називають також значенням...». Таке твердження підтримували В. Гумбольдт, Г. Фреге, А. Черч [4, с. 21]. В. Долинський та Л. Чернейко стверджують, що термін концепт не новий у лінгвістиці. Традиційно він ототожнюється з терміном поняття. Розуміння цього терміна не можна вважати усталеним, враховуючи те, що у лінгвістичних дослідженнях він вважається синонімом «значення слова»; розглядається як ідея, не пов'язана з мовними засобами» [1, с. 37]. Є багато підходів до розуміння цього терміна. Наприклад, Е. С. Кубрякова вважає, що концепт – «термін, який слугує поясненням одиниць ментальних або психічних ресурсів нашого пізнання і тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини; оперативна